

УДК 343.23

Ю. В. Гродецький,
канд. юрид. наук, доц., доцент
кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного
університету імені Ярослава
Мудрого

СТАДІЇ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ТА ДОБРОВІЛЬНА ВІДМОВА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ПОСТРАДЯНСЬКИХ ДЕРЖАВ

Здійснено аналіз норм про стадії вчинення злочину та про добровільну відмову за законодавством пострадянських держав. Виявлені системні протиріччя вказаних норм. Пропонуються шляхи вдосконалення цих норм.

Ключові слова: *стадії вчинення злочину, незакінчений злочин, готування до злочину, замах на злочин, добровільна відмова.*

Глобалізація є одним із визначальних факторів, що впливає на формування майбутнього людської цивілізації. Одним із аспектів глобалізації є наближення правових систем та взаємопроникнення кримінального права різних держав. У таких умовах врахування зарубіжного правового досвіду набуває особливого значення. Порівняльний аналіз зарубіжних та вітчизняних кримінально-правових норм дозволяє перейняти найкраще із зарубіжних законодавств та доктрини. При цьому одним із загальновизнаних міжнародних принципів розвитку національних законодавств є повага до національних правових традицій. Такий підхід дозволяє уникати простого копіювання міжнародних та зарубіжних норм, а запозичення прогресивних ідей та положень здійснювати в узгодженні із системою національних кримінально-правових норм.

Кримінальне законодавство колишніх республік СРСР є найбільш близьким за змістом до кримінального права України, адже протягом ХХ століття на території Радянського Союзу законодавство формувалося за єдиними правилами. Припинення існування СРСР створило умови для самостійного розвитку кримінальних законодавств його колишніх республік. У

зв'язку з цим є досить цікавим дослідити наскільки за декілька десятків років норми про стадії вчинення злочину та про добровільну відмову від вчинення злочину у законодавствах держав пострадянського простору отримали якісні відмінності.

Проблеми стадій вчинення злочину та добровільної відмови від вчинення злочину у різні часи досліджувалися М. І. Бажановим, Л. С. Белогриц-Котляревським, Є. В. Благовим, В. М. Бурдіним, А. В. Горностаєв, О. О. Дудоровим, М. Д. Дурмановим, Д. Є. Дядько, М. Д. Дякур, В. Д. Івановим, І. Е. Звечаровським, І. О. Зінченко, Т. Г. Жуковою, В. Ф. Карауловим, О. Ф. Кістяківським, А. П. Козловим, Г. Колоколовим, А. Н. Круглевським, Н. Ф. Кузнецовою, П. Лякубом, Н. В. Лясс, Н. В. Маслак, С. П. Мокринським, Г. В. Назаренком, Е. Я. Немировським, А. Н. Орловим, К. А. Панько, А. А. Піонтковським, М. П. Рєдіним, М. Д. Сергєєвським, А. І. Сітніковою, М. С. Таганцевим, Л. З. Тадевосян, А. А. Тер-Акоповим, В. П. Тихим, І. С. Тишкевичем, М. І. Хавронюком, А. В. Шевчуком та іншими. Разом із тим не всі дослідники приділяли достатню увагу порівняльному аналізу норм про готування до злочину, замах на злочин та про добровільну відмову від вчинення злочину у законодавствах різних держав. Крім того, такий аналіз, що розрахований на період останніх декількох десятків років, у науковій літературі зустрічається не часто або характеризується фрагментарністю.

За радянських часів нормативним документом системоутворюючого характеру в галузі кримінального права були Основи кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1958 р.¹ Саме на базі цього документу розроблялися кримінальні кодекси колишніх республік СРСР у середині ХХ століття. Дослідження цього документу дозволить зрозуміти у чому полягали єдині нормативні витoki норм про готування до злочину, замах на

¹ Див.: Основы уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик. Москва: Юридическая литература, 1965. С. 9–10.

злочин та про добровільну відмову від вчинення злочину у кримінальних кодексах республік СРСР.

В Основах були відсутні поняття «стадії вчинення злочину», «етапи вчинення злочину», «незакінчений та закінчений злочини». Розділ II «Про злочин» Основ містив дві статті, присвячені досліджуваним питанням. Перша під номером 15 «Відповідальність за готування до злочину і за замах на злочин» передбачала визначення готування до злочину та замаху на злочин, а також приписи щодо призначення покарання за ці види злочинної діяльності. У другій (№ 16) «Добровільна відмова від вчинення злочину» було передбачено загальне правило щодо відповідальності у випадку добровільної відмови особи від вчинення злочину, але визначення цього поняття не надавалося. Ці норми дослівно були включені до КК України 1960 року.

Під готуванням до злочину у ч. 1 ст. 15 Основ розумілося підшукування або пристосування засобів чи знарядь або інше умисне створення умов для вчинення злочину. Чинний кримінальний кодекс України зберіг такий самий підхід щодо визначення цього поняття, але уточнив його трьома видами – 1) підшукуванням співучасників; 2) змовою на вчинення злочину та 3) усуненням перешкод.

Замах на злочин у ч. 2 ст. 15 Основ визначався як умисна дія, безпосередньо спрямована на вчинення злочину, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від волі винного. Дефініція цього поняття у КК України 2001 р. зберегла основні риси, передбачені у ч. 2 ст. 15 Основ, але отримала два уточнення: 1) визнано, що замах на злочин може бути вчинений і шляхом бездіяльності; 2) умисел обмежений лише одним його видом – прямим.

Поряд із названими уточненнями у чинному КК України з'явилися і новації: 1) передбачена окрема ст. 13, яка містить визначення закінченого та незакінченого злочинів; 2) запроваджено диференційований підхід щодо кримінальної відповідальності за готування до злочину – кримінально кара-

ним залишилось готування лише до злочинів середньої тяжкості, тяжких та особливо тяжких (ч. 2 ст. 14 КК); 3) наведено дефініції закінченого (ч. 2 ст. 15 КК) та незакінченого (ч. 3 ст. 15 КК) замахів на вчинення злочину.

У ч. 3 ст. 15 Основ були передбачені норми про призначення покарання: «Покарання за готування до злочину і за замах на злочин призначається за законом, що передбачає відповідальність за даний злочин. При призначенні покарання суд враховує характер та ступінь суспільної небезпечності дій, вчинених винним, ступінь здійснення злочинного наміру і причини, через які злочин не було доведено до кінця».

У першу чергу, відмінність із чинним кримінальним законодавством України полягає у тому, що норми про призначення покарання у названих випадках передбачені окремо у розділі XI «Призначення покарання» та займають лівову частину ст. 68 «Призначення покарання за незакінчений злочин та за злочин, вчинений у співучасті».

Спеціальні засади призначення покарання у ч. 1 ст. 68 КК України у порівнянні з Основами мають такі відмінності: 1) при призначенні покарання суд враховує тепер лише ступінь суспільної небезпечності без її характеру; 2) замість поняття «дія» вживається «діяння».

У частинах 2 і 3 ст. 68 КК України встановлені нові правила обов'язкового зменшення покарання за вчинення готування до злочину та замаху на злочин. У радянському кримінальному праві такої диференціації не було. У чинному КК України вказані норми також з'явилися відносно недавно – ними кодекс було доповнено Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» від 15 квітня 2008 р. № 270-VI.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених» від 7 вересня 2016 р. № 1492-VIII ст. 68 КК України було доповнено ще однією новою частиною, яка встановила правила застосуван-

ня довічного позбавлення волі за вчинення готування до злочину та вчинення замаху на злочин. Подібні норми за радянських часів також були відсутні.

У ст. 16 Основ передбачено, що особа, яка добровільно відмовилася від доведення злочину до кінця, підлягає кримінальній відповідальності лише в тому разі, коли фактично вчинене нею діяння містить склад іншого злочину. Це положення майже без змін відтворене у ч. 2 ст. 17 «Добровільна відмова при незакінченому злочині» чинного КК України. Разом із тим норми про добровільну відмову отримали і значний розвиток. Так, у ч. 1 ст. 17 КК України передбачене визначення добровільної відмови. Крім того, з'явилася окрема ст. 31 «Добровільна відмова співучасників», що детально регламентує випадки добровільної відмови, яка здійснюється у ситуації співучасті у злочині.

Таким чином, більше ніж за пів століття, пройшовши період зникнення одних держав та утворення нових, українське кримінальне законодавство у досліджуваній частині зберегло значну частину норм радянського періоду та збагатилося новими.

Дослідження сучасного стану нормативних приписів зарубіжних законодавств доцільно почати з виявлення загальних понять, якими оперує законодавець для позначення стадій вчинення злочину.

КК Російської Федерації² не знає понять «стадії вчинення злочину» та «етапи вчинення злочину». Разом із тим у ньому передбачена окрема глава б «Незакінчений злочин». У ст. 29, з якої починається ця глава, наведені такі дефініції: 1) злочин визнається закінченим, якщо у вчиненому особою діянні містяться всі ознаки складу злочину, передбаченого КК; 2) незакінченим злочином визнаються готування до злочину і замах на злочин. Наявність у кримінальному законодавстві подібних визначень без сумніву є позитивним моментом, але слід звернути увагу на те, що зміст двох понять, які належать до

² Див.: Уголовный кодекс Российской Федерации. URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=296703&fld=134&dst=100113,0&rnd=0.5352453286352781#02931286224179346> (дата звернення: 17.11.2018).

однієї класифікації, що побудована за ознакою закінченості злочину, розкривається за різними логічними схемами. Дефініція закінченого злочину передбачає вказівку на суттєві характеристики цього поняття, проте визначення незакінченого злочину таких ознак не має, а побудовано через перелік його видів – готування до злочину і замаху на злочин. Відсутність єдиної логіки у даному випадку є недоліком, але його легко виправити. Закінчений та незакінчений злочини побудовані як протилежні за змістом поняття, тому маючи визначення одного, можна сконструювати і визначення іншого. Застосувавши цей підхід отримаємо наступне: під незакінченим злочином слід розуміти злочин, який не містить всіх ознак складу злочину, передбаченого КК.

Подібний підхід застосовано і у Кримінальному законі Латвійської республіки³, де у ст. 15 «Закінчене та незакінчене злочинне діяння» надається визначення цим поняттям, що за змістом аналогічне тим, що наведені у КК Російської Федерації. При цьому поняття «стадії вчинення злочину» та «етапи вчинення злочину» не вживаються.

Так само вирішується питання і у Кримінальному кодексі Азербайджанської Республіки⁴ (ст. 27 «Закінчений і незакінчений злочин» глави 6 «Незакінчений злочин»), Кримінальному кодексі Киргизької Республіки⁵ (ст. 26 «Відповідальність за незакінчений злочин» глави 6 «Закінчений та незакінчений злочини») та Кримінальному кодексі Туркменістану⁶ (ст. 12 «Закінчений та незакінчений злочин» розділу II «Злочин»).

³ Див.: Уголовный закон Латвийской республики. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/88966-the-criminal-law> (дата звернення: 17.11.2018).

⁴ Див.: Уголовный кодекс Азербайджанской Республики. URL: https://online.zakon.kz/Document/Document.aspx?doc_id=30420353&sublink=0&mode=all&action=print&comments=on&user_comments=on&size=1 (дата звернення: 17.11.2018).

⁵ Див.: Уголовный кодекс Кыргызской Республики. URL: http://online.zakon.kz/Document/Document.aspx?doc_id=30222833&sublink=0&mode=all&action=print&comments=on&user_comments=on&size=1 (дата звернення: 17.11.2018).

⁶ Див.: Уголовный кодекс Туркменистана. URL: http://online.zakon.kz/Document/Document.aspx?doc_id=31295286&sublink=0&mode=all&action=print&comments=on&user_comments=on&size=1 (дата звернення: 17.11.2018).

Схоже рішення використав і законодавець Республіки Вірменія. У Кримінальному кодексі⁷ цієї держави передбачено окрему главу 6 «Закінчений та незакінчений злочин», у ст. 33 якої з такою ж назвою, що і глава, наведено визначення закінченого злочину, що подібне до норм КК Російської Федерації. У ч. 2 цієї статті сформульований такий припис: «Незакінченим злочином визнається замах на злочин і готування до тяжкого або особливо тяжкого злочину», із чого слідує, що вже у визначенні незакінченого злочину законодавець вирішив закріпити диференційований підхід до кримінального караного готування до злочину, обмеживши його двома категоріями злочину. Поняття «стадії вчинення злочину» та «етапи вчинення злочину» також не вживаються.

У Кримінальному кодексі Республіки Таджикистан⁸ передбачена окрема глава 6 «Незакінчений і закінчений злочин» із такими статтями: ст. 32 «Готування до злочину і замах на злочин», ст. 33 «Закінчений злочин» та ст. 34 «Добровільна відмова від злочину». У ст. 33 наведене таке ж визначення закінченого злочину, що і у КК Російської Федерації. Дефініція незакінченого злочину відсутня, а висновок про його види слід робити з системного аналізу глави 6 «Незакінчений і закінчений злочин» та змісту ст. 64 «Призначення покарання за незакінчений злочин», у якій є вказівка на готування до злочину і замах на злочин. Поняттями «стадії вчинення злочину» та «етапи вчинення злочину» законодавець Республіки Таджикистан не оперує.

Не використовує поняття стадій вчинення злочину і законодавець Республіки Казахстан. Утім і етапів злочинної діяльності (етапів вчинення злочину) у КК Республіки Казахстан⁹ також не передбачено. У ст. 25 надається визначення закінченого злочину, але у попередній статті 24 «Готування до

⁷ Див.: Уголовный кодекс Республики Армения. URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show> (дата звернення: 17.11.2018).

⁸ Див.: Уголовный кодекс Республики Таджикистан. URL: http://online.zakon.kz/Document/Document.aspx?doc_id=30397325&sublink=0&mode=all&action=print&comments=on&user_comments=on&size=1 (дата звернення: 17.11.2018).

⁹ Див.: Уголовный кодекс Республики Казахстан. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252#pos=13;-57 (дата звернення: 17.11.2018).

злочину і замах на злочин», не тільки відсутня дефініція незакінченого злочину, але навіть це поняття не вживається. Про нього згадується у ст. 41 «Штраф», ст. 42 «Виправні роботи», ст. 43 «Притягнення до громадських робіт», ст. 44 «Обмеження волі», ст. 56 «Призначення покарання за незакінчений злочин». Саме зі змісту останньої статті можна зрозуміти, що до незакінченого злочину належать готування до злочину та замах на злочин.

Дещо інакше вирішене це питання у КК Республіки Білорусь¹⁰, який також не знає понять «стадії вчинення злочину» та «етапи вчинення злочину», але і визначення понять закінченого та незакінченого злочинів відсутні. Норми, що нас цікавлять, зосереджені у главі 3 «Злочинне діяння»: ст. 13 «Готування до злочину» і ст. 14 «Замах на злочин». Утім взаємозалежність окремих із цих понять простежується у ст. 10 «Злочин як підстава кримінальної відповідальності» цієї ж глави, де у одному переліку таких підстав названі: 1) закінчений злочин; 2) готування до вчинення злочину; 3) замах на вчинення злочину; 4) співучасть у вчиненні злочину. Із цього слідує, що кожне з названих понять має свою специфіку саме як підстава кримінальної відповідальності, утім законодавець не пояснює у чому ця специфіка полягає.

Привертає увагу те, що у вказаному переліку відсутнє поняття «незакінчений злочин». Законодавець його використовує у нормах про призначення покарання: ст. 67 «Призначення покарання за незакінчений злочин» і ст. 71 «Призначення покарання при повторності злочинів, що не утворюють сукупності».

Особливу увагу у КК Республіки Білорусь приділено встановленню моменту закінчення злочину: злочин визнається закінченим із моменту вчинення діяння (ч. 2 ст. 11); злочин, пов'язаний із настанням наслідків, зазначених в статтях Особливої частини КК, визнається закінченим, якщо ці наслідки фактично настали (ч. 3 ст. 11). Ці норми не розкривають змісту поняття «закінчений злочин».

¹⁰ Див.: Уголовный кодекс Республики Беларусь. URL: <http://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=НК9900275> (дата звернення: 17.11.2018).

Отже, законодавець Республіки Білорусь у досліджуваному питанні використав той же підхід, що був застосований у КК Російської Федерації, але не надав визначень понять закінченого та незакінченого злочинів.

У цьому, а також у відсутності у КК понять «стадії вчинення злочину» та «етапи вчинення злочину» КК Республіки Білорусь схожий із КК Грузії¹¹, в якому передбачено окрему главу VI «Незакінчений злочин», але визначення цього поняття відсутнє. Глава містить ст. 18 «Готування до злочину», ст. 19 «Замах на злочин», ст. 20 «Звільнення від відповідальності за незакінчений злочин» та ст. 21 «Добровільна відмова від злочину». Тільки перші дві статті передбачають норми про види незакінченого злочину, доказом чого є ст. 56 «Призначення покарання за незакінчений злочин» КК Грузії, у ч. 2 якої є вказівка на готування до злочину та замах на злочин.

У ч. 3 ст. 18 та ч. 2 ст. 19 КК Грузії згадується і закінчений злочин, але його зміст у главі VI «Незакінчений злочин» не розкривається. Разом із тим цей кодекс містить цікаву ст. 8 «Причинний зв'язок», у ч. 1 якої передбачено таке визначення: «Якщо згідно з відповідною статтею цього Кодексу злочин тільки тоді вважається закінченим, коли діяння потягло протиправні наслідки або створило конкретну небезпеку здійснення таких наслідків, необхідне встановлення причинного зв'язку між цим діянням та наслідками чи небезпекою». Зрозуміло, що ця норма не може претендувати на дефініцію закінченого злочину, але певні уявлення про його ознаки та види створює.

У КК Республіки Молдова¹², навпаки, визначення понять закінченого та незакінченого злочинів передбачені у ч. 1 і ч. 2 ст. 25 «Етапи злочинної діяльності» глави II «Злочин». Самі визначення аналогічні тим, що наведені у КК Російської Федерації, але вони визнаються ще і різними етапами злочинної діяльності. Це більш високий рівень узагальнення, який відсутній у

¹¹ Див.: Уголовный кодекс Грузии. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf> (дата звернення: 17.11.2018).

¹² Див.: Уголовный кодекс Республики Молдова. URL: <http://lex.justice.md/ru/331268/> (дата звернення: 17.11.2018).

КК Російської Федерації. Зміст поняття «етапи злочинної діяльності» у КК Республіки Молдова не розкривається.

У ч. 2 ст. 113 «Поняття кваліфікації злочину» КК Республіки Молдова використовується ще і поняття «стадії кримінального процесу», але його не слід ототожнювати з поняттям стадій вчинення злочину.

Таким чином, законодавець Республіки Молдова не визнає поняття стадій вчинення злочину, а закінчений та незакінчений злочини вважає етапами злочинної діяльності.

У Кримінальному кодексі Литовської республіки¹³ передбачена глава IV Загальної частини, яка називається «Стадії і форми злочинного діяння». Визначення поняття «стадії злочинного діяння» відсутнє, а в самій главі IV передбачені різні статті, серед яких є й ст. 21 «Готування до злочину» та ст. 22 «Замах на злочин». Висновок про те, що ці поняття належать до стадій злочинного діяння слід робити шляхом тлумачення, адже про це у КК Литовської республіки не зазначається. У статтях 21, 22 КК Литовської республіки згадується і про закінчений злочин, але у контексті визначення правил притягнення до відповідальності за готування до злочину та за замах на злочин, згідно яких слід використовувати положення цих статей та статті, яка передбачає відповідний закінчений злочин. Із цього важко зрозуміти, чи визнає законодавець Литовської республіки закінчений злочин стадією злочинного діяння. Разом із тим, беручи до уваги доктрину кримінального права, можна стверджувати, що у КК Литовської республіки передбачені три стадії злочинного діяння: 1) готування до злочину; 2) замах на злочин та 3) закінчений злочин.

¹³ Див.: Уголовный кодекс Литовской республики. URL: http://www.pravo.vuzlib.su/book_z794_page_9.html (дата звернення: 17.11.2018).

Другим серед досліджуваних законодавчим актом, в якому використовується поняття стадій, є Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан¹⁴, але воно зустрічається всього один раз – при визначенні незакінченого злочину в розділі 8 «Правове значення термінів»: «Незакінчений злочин – злочин, що не доведений до стадії закінченого через його вимушену перерваність із незалежних від особи обставин або на підставі добровільної відмови». Це визначення суттєво відрізняється від усіх попередніх, по-перше, тим, що дефініція незакінченого злочину сформульована не через перелік його видів, а шляхом вказівки на певні характерні риси. По-друге, кардинальною відмінністю є й те, що до незакінченого злочину віднесена і добровільна відмова. Поряд (через абзац) передбачено і визначення закінченого злочину, під яким розуміється суспільно небезпечне діяння, що містить всі обов'язкові ознаки конкретного складу злочину. Це визначення за змістом не відрізняється від багатьох подібних, що були розглянуті вище.

У КК Республіки Узбекистан передбачено й окрему главу VI «Незакінчений злочин» розділу першого «Загальні положення», яка має дві статті: ст. 25 «Готування до злочину і замах на злочин» і ст. 26 «Добровільна відмова від вчинення злочину». Враховуючи наведене визначення незакінченого злочину, та зміст глави VI «Незакінчений злочин», видами останнього законодавець Республіки Узбекистан визнає 1) готування до злочину, 2) замах на злочин і 3) добровільну відмову від вчинення злочину.

Разом із тим, що у КК Республіки Узбекистан закінчений злочин називається стадією, виникає питання: які ще стадії можна розрізнити? З урахуванням своєрідності визначення видів незакінченого злочину, відповідь на це питання може бути непростюю. Можна уявити два варіанти: 1) до стадій належать закінчений та незакінчений злочини; 2) до стадій належать закінчений злочин та всі види незакінченого злочину. Приміром, у підручнику з

¹⁴ Див.: Уголовный кодекс Республики Узбекистан. URL: http://online.zakon.kz/Document/Document.aspx?doc_id=30421110&sublink=0&mode=all&action=print&comments=on&user_comments=on&size=1 (дата звернення: 17.11.2018).

Особливої частини кримінального права Республіки Узбекистан готування до злочину і замах на злочин називаються стадіями¹⁵. Така логіка свідчить про другий варіант, який визнається науковцями Республіки Узбекистан. Із цього можна зробити висновок, що до стадій за КК Республіки Узбекистан слід відносити: 1) закінчений злочин, 2) готування до злочину, 3) замах на злочин і 4) добровільну відмову від вчинення злочину.

Також своєрідним чином вирішується досліджуване питання у Пенітенціарному кодексі Естонської Республіки¹⁶. У цьому кодексі поняття «стадії вчинення злочину», «етапи вчинення злочину», «незакінчений та закінчений злочини» не вживаються. Готування до злочину згадується лише в одній ст. 83 «Конфіскація засобів і безпосереднього об'єкта вчинення винного діяння» Загальної частини та в окремих статтях Особливої частини Пенітенціарного кодексу Естонської Республіки, а в ст. 25 «Замах на винне діяння» Загальної частини передбачено визначення цього поняття.

Таким чином, всі розглянуті законодавчі акти можна умовно поділити на такі групи:

1) які поряд із поняттями «незакінчений злочин (злочинне діяння)» та «закінчений злочин (злочинне діяння)» використовують поняття більш високого рівні узагальнення – «етапи злочинної діяльності» (КК Республіки Молдова), «стадії злочинного діяння» (КК Литовської республіки) та «стадії» (КК Республіки Узбекистан);

2) які не знають понять «стадії», «стадії злочинного діяння», «стадії вчинення злочину» та «етапи вчинення злочину», а оперують лише термінами «незакінчений злочин (злочинне діяння)» та «закінчений злочин (злочинне діяння)» (КК Російської Федерації, Кримінальний закон Латвійської республіки, КК Азербайджанської Республіки, КК Киргизької Республіки,

¹⁵ Див.: Уголовное право Республики Узбекистан. Особенная часть. Учебник для вузов / М. Х. Рустамбаев. Ташкент: Мир экономики и права, 2002. С. 9.

¹⁶ Див.: Пенитенциарный кодекс Эстонской Республики. URL: https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/tu-seadused/ПЕНИТЕНЦИАРНЫЙ%20КОДЕКС_03.01.18.pdf (дата звернення: 17.11.2018).

КК Туркменістану, КК Республіки Вірменія, КК Республіки Таджикистан, КК Республіки Казахстан, КК Республіки Білорусь, КК Грузії);

3) які не знають понять «стадії», «стадії злочинного діяння», «стадії вчинення злочину» та «етапи вчинення злочину» і не використовують також терміни «незакінчений злочин (злочинне діяння)» та «закінчений злочин (злочинне діяння)», обмежившись вживанням словосполучень «готування до винного діяння» та «замах на винне діяння» (Пенітенціарний кодекс Естонської Республіки).

У першій групі використана трьохступенева конструкція: перший рівень – готування до злочину і замах на злочин¹⁷; другий рівень – незакінчений та закінчений злочини (при цьому незакінчений злочин охоплює за змістом поняття першого рівня); третій рівень – стадії (етапи) злочину, які охоплюють поняття перших двох рівнів.

У другій групі використана двохступенева конструкція: перший рівень – готування до злочину і замах на злочин; другий рівень – незакінчений та закінчений злочини (при цьому незакінчений злочин охоплює за змістом поняття першого рівня).

У третій групі існує лише один рівень, який передбачає два поняття – готування до злочину і замах на злочин.

КК України слід віднести до першої групи, адже він передбачає поняття першого рівня – готування до злочину (ст. 14 КК) та замах на злочин (ст. 15 КК); другого рівня – закінчений та незакінчений злочини (ст. 13 КК) та третього рівня – «стадії злочину» (у назві розділу III Загальної частини КК).

Указані вище законодавчі поняття, особливо у трьохступеневій конструкції, мають бути взаємоузгодженими. Тільки за такої умови вони можуть утворювати єдину систему, без існування якої виникають протиріччя, що знижує ефективність кримінально-правових норм. З'ясування взаємоузго-

¹⁷ Примітка. Для опису вказаних груп використовується єдина термінологія, яка є більш звичною для кримінального права України.

дженості передбачає аналіз змісту понять, що входять до єдиної системи, але жодне з досліджуваних законодавств не містить визначення понять третього рівня – стадій (етапів) злочину.

У доктрині кримінального права склалися різні підходи щодо визначення змісту цих понять. Найбільшого розвитку вчення про стадії злочину у вітчизняній науці кримінального права отримало у другій половині ХХ ст. Так, у 1952 р. Н. В. Лясс була успішно захищена кандидатська дисертація «Стадії злочинної діяльності за радянським кримінальним правом»¹⁸. Під стадіями злочину науковець розуміла певні етапи у розвитку умисного злочину, які полягають у готуванні до вчинення злочину, в замаху на вчинення злочину і в здійсненні закінченого злочину¹⁹.

Через декілька років (1955–1958 рр.) вийшли друком три фундаментальні монографії М. Д. Дурманова²⁰, Н. Ф. Кузнецової²¹ та І. С. Тишкевича²², які заклали основні наукові підходи щодо розуміння стадій злочину.

М. Д. Дурманов під стадіями вчинення злочину розумів певні етапи підготовки і безпосереднього вчинення умисного злочину, які суттєво відрізняються між собою за характером суспільно-небезпечних дій і їх наслідків, за ступенем реалізації винним злочинного умислу. При цьому він відзначав, що термін «стадії вчинення злочину» часто вживається у подвійному значенні: 1) для визначення тих етапів, які проходять закінчені злочини, і 2) для визначення особливостей відповідальності за злочинне діяння в залежності від етапу, на якому було припинено вчинення злочину²³. Сам дослідник бі-

¹⁸ Див.: Лясс Н. В. Стадии преступной деятельности по советскому уголовному праву: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ленинград, 1952. 16 с.

¹⁹ Див.: Курс советского уголовного права (Часть Общая): в 2 т. / под ред.: Н. А. Беляев и М. Д. Шаргородский. Ленинград: Изд-во Ленинград. ун-та, 1968. Т. 1. С. 539.

²⁰ Див.: Дурманов Н. Д. Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву. Москва: Госюриздат, 1955. 212 с.

²¹ Див.: Кузнецова Н. Ф. Ответственность за приготовление к преступлению и покушение на преступление по советскому уголовному праву. Москва: Изд-во МГУ, 1958. 204 с.

²² Див.: Тишкевич И. С. Приготовление и покушение по советскому уголовному праву (понятие и наказуемость). Москва: Госюриздат, 1958. 260 с.

²³ Див.: Дурманов Н. Д. Указана работа. С. 10, 11.

льшу увагу приділяв другому значенню, але при цьому не стверджував, що стадії вчинення злочину слід розуміти лише у якомусь одному значенні.

Н. Ф. Кузнєцова вважала, що така подвійність нічим не виправдана та здатна лише внести плутанину²⁴. Вона була переконана, що повне ототоження поняття «стадії злочину» і самостійних кримінально караних діянь – готування і замаху є неточним. Стадією умисного злочину, – стверджувала науковець, – є діяння, спрямоване на заподіяння злочинного результату, та яке є необхідною сходинкою у розвитку злочинної діяльності. На відміну від цього для відповідальності за готування і замах, крім досягнення певної стадії їх розвитку, потрібно констатувати, що злочинний результат не настав із незалежних від особи обставин. Так, за замахом ніколи не може слідувати закінчений злочин, адже замахом є злочинна діяльність, що не призвела до досягнення злочинного результату. Науковець виходила з того, що доцільно розрізняти стадії розвитку злочинної діяльності (вчинення підготовчих дій і виконання злочину) та види незакінченого злочину: готування до злочину і замах на злочин²⁵.

І. С. Тишкевич дефініції стадій вчинення злочину не наводив, але таку термінологію використовував для позначення готування до злочину, замаху на злочин і закінченого злочину. При цьому готування до злочину і замах на злочин він називав і стадіями незакінченого злочину²⁶. Із цього випливає, що науковець не надавав серйозного значення питанню термінологічного розмежування стадій вчинення злочину та незакінченого злочину. Утім визна-

²⁴ У зв'язку з цим слід відмітити невірне трактування М. Д. Дякур наукових поглядів М. Д. Дурманова та Н. Ф. Кузнєцової до вказаного питання. Так, М. Д. Дякур стверджує, що М. Д. Дурманов писав про необхідність вживати термін «стадії вчинення злочину» у вказаних двох значеннях, а Н. Ф. Кузнєцова підтримувала таку позицію (Див.: Дякур М. Д. Стадії вчинення злочину і незакінчений злочин: проблеми розмежування. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. Вип. 578. Правознавство. С. 101). По-перше, М. Д. Дурманов не говорив про необхідність вживати термін «стадії вчинення злочину» у вказаних двох значеннях, а лише констатував, що у науці кримінального права склалося таке подвійне розуміння. По-друге, Н. Ф. Кузнєцова не підтримувала цю подвійність, а, навпаки, заперечувала проти цього.

²⁵ Див.: Кузнєцова Н. Ф. Ответственность за приготовление к преступлению и покушение на преступление по советскому уголовному праву. С. 40, 41.

²⁶ Див.: Тишкевич И. С. Приготовление и покушение по советскому уголовному праву (понятие и наказуемость). С. 4, 25.

чення останнього поняття він сформулював: під незакінченим злочином слід розуміти таку умисну суспільно небезпечну діяльність винного, яка містить у собі лише частину ознак складу даного злочину внаслідок неповного розвитку його об'єктивної сторони²⁷.

Таким чином, вказані науковці визначили такі основні напрямки у розумінні стадій вчинення злочину: 1) застосування цього поняття як єдиного до етапів, які проходять закінчені злочини, та до видів незакінченого злочину (М. Д. Дурманов); 2) застосування цього поняття лише для позначення етапів, які проходять закінчені злочини (Н. Ф. Кузнецова). Позиція І. С. Тишкевича близька до точки зору М. Д. Дурманова, адже він не вбачав серйозної відмінності між етапами, які проходять закінчені злочини, та видами незакінченого злочину. У зв'язку з цим підхід І. С. Тишкевича не може претендувати на самостійне значення.

Наукова концепція М. Д. Дурманова була підтримана великою кількістю науковців. Деякі з них запозичували визначення стадій вчинення злочину майже без змін або з незначними змінами. Як приклад, можна навести визначення М. П. Печникова, який під стадіями вчинення злочину розумів передбачені кримінальним законодавством певні етапи його вчинення, що відрізняються за змістом вчинюваних суб'єктом злочину дій і ступенем реалізації умислу винного²⁸. Утім запровадження автором вказівки на передбаченість стадій вчинення злочину кримінальним законодавством уявляється зайвим.

В. Д. Іванов вважав, що стадії вчинення умисного злочину виявляються у зовнішній поведінці і відрізняються між собою ступенем здійснення особою свого злочинного умислу і різним характером вчинюваних при цьому дій

²⁷ Див.: Тишкевич И. С. Приготовление и покушение по советскому уголовному праву (понятие и наказуемость). С. 27.

²⁸ Стадии совершения преступления: курс лекций / сост. Н. П. Печников. Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2008. С. 6.

(бездіяльності)²⁹. Утім ця дефініція не передбачає термінології, яка б виявляла сутність стадій вчинення злочину. М. Д. Дурманов для цього використовував вказівку на «етапи підготовки і безпосереднього вчинення умисного злочину». У зв'язку з цим визначення В. Д. Іванова, хоча і було сформульоване пізніше часу видання монографії М. Д. Дурманова, але є менш досконалим.

З незначними уточненнями сприйняв позицію М. Д. Дурманова і В. П. Караулов, який вважав, що стадії вчинення злочину – це певні періоди розвитку злочинної діяльності, що якісно відрізняються між собою за характером вчинення суспільно небезпечних дій, та відображають різну ступінь реалізації винним злочинного умислу³⁰. В. П. Караулов зберіг структуру дефініції М. Д. Дурманова (вказівку на сутнісну характеристику та визначення критеріїв для розмежування між собою різних видів стадій вчинення злочину), але у якості визначальної ознаки використав категорію «період» замість «етап». Така заміна, на наш погляд, не є виправданою.

Слово «етап» має декілька значень, два з яких можуть стосуватися досліджуваного поняття, а саме: 1) окрема частина чого-небудь; 2) окремий момент, період, стадія в розвитку³¹. Слово «період» може означати: 1) проміжок часу, обмежений певними датами, подіями і т. ін.; 2) певна стадія, фаза чого-небудь; 3) проміжок часу, протягом якого відбувається якийсь регулярно повторюваний процес або рух³². Інші значення цього слова для поняття стадій вчинення злочину не можуть бути використані. Таким чином, етимологія слова «період» більше опирається на часовий вимір, тоді як у слові «етап» акцент зроблено на складовій частині. Уявляється, що використання слова «період» може створити хибне враження, що стадії вчинення злочину, в першу чергу, характеризуються певним проміжком часу, тоді як насправді ця влас-

²⁹ Іванов В. Д. Ответственность за покушение на преступление: Учебное пособие. Караганда: Изд-во Карагандинской ВШ МВД СССР, 1974. С. 9.

³⁰ Див.: Караулов В. Ф. Стадии совершения преступления: Учебное пособие. Москва: ВЮЗИ, 1982. С. 5, 6.

³¹ Див.: Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. С. 357.

³² Див.: Великий тлумачний словник сучасної української мови. С. 937.

тивість не є важливою для розкриття їх змісту. Стадії вчинення злочину мають інші сутнісні ознаки, які повинні підкреслювати, що злочин поступово переходить із одного щаблю свого розвитку до іншого, який якісно відрізняється від попереднього. Саме на це звертається увага у тлумачних словниках, де слово «стадія», у першу чергу, означає певний момент, період, етап у житті, розвитку кого-, чого-небудь, які мають свої якісні особливості³³.

А. В. Шевчук, який присвятив цій тематиці кандидатську дисертацію, прийшов до висновку, що стадії вчинення злочину – це «сукупність етапів злочину, що мають самостійне юридичне значення, які він проходить ступенево в своєму розвитку по висхідній від моменту задуму або підготовчих дій до моменту реалізації злочинного наміру, до закінченого злочину, тобто до моменту вчинення злочину з формальним складом або до моменту настання суспільно небезпечних наслідків, що вказані у законі, для матеріальних складів»³⁴. Уявляється, що ця дефініція перевантажена зайвою деталізацією. Приміром, можна було б обійтись і від вказівки на моменти закінчення злочинів із формальним та матеріальним складами. Визначення від цього тільки б виграло. Якщо ж видалити все зайве, то виявиться, що вказана дефініція містить лише вказівку на сутнісну характеристику – етапи злочину, але позбавлена вказівки на відмежувальні характеристики цих етапів. У зв'язку з цим більш досконалим слід визнати науковий підхід М. Д. Дурманова.

В. П. Тихий дещо розширив визначення М. Д. Дурманова, пропонуючи під стадіями вчинення умисного злочину розуміти певні етапи його здійснення, які суттєво відрізняються між собою ступенем реалізації умислу, тобто характером дій і моментом їх припинення³⁵. Науковець пропонує використовувати для розмежування різних видів стадій вчинення злочину додатковий критерій – момент їх припинення. Пізніше науковець уточнив та

³³ Див.: Великий тлумачний словник сучасної української мови. С. 1382.

³⁴ Шевчук А. В. Стадії вчинення злочину: дис. ... канд. юрид. наук. Чернівці, 2002. С. 16, 17.

³⁵ Див.: Тихий В. П. Стадії вчинення злочину. Консп. лекцій. Харків: Нац. юрид. акад. України, 1996. С. 3.

доповнив власне визначення: «Стадії злочину (в перекладі з грецької «стадія» означає період, певний ступінь розвитку чого-небудь, фазу розвитку) – це передбачені КК суспільно небезпечні етапи його здійснення, які істотно різняться між собою за ступенем реалізації злочинного наміру, тобто за характером діяння (дії або бездіяльності) і моментом його закінчення (припинення), а тим самим і за ступенем тяжкості вчиненого особою діяння»³⁶. У такому варіанті з'явився ще один критерій – ступінь тяжкості вчиненого особою діяння.

У науці кримінального права є й чимало прихильників точки зору Н. Ф. Кузнєцової. Так, О. І. Ситникова переконана, що традиційне ототожнення стадій вчинення злочину з видами незакінчених злочинів не відповідає законодавчим приписам, оскільки законодавець у якості обов'язкової ознаки готування і замаху виокремлює незавершеність злочинного діяння з обставин, що не залежать від винного. Незавершений злочин не може розвиватися далі і проходити які-небудь етапи розвитку, тому що продовженню злочину перешкоджають обставини, що не залежать від суб'єкта. Відповідно, готування і замах, які є незавершеними злочинами, не можуть бути стадіями. Якщо мова йде про стадії, то одна стадія (готування) повинна мати зв'язок із іншою (замахом), а замах повинен трансформуватися у завершальну стадію (закінчений злочин). Утім готування і замах у відповідності з законодавчими формулами є незавершеними злочинами. Ця незавершеність полягає у тому, що ланцюжок попередньої злочинної діяльності переривається на одній із ланок, яка не об'єднується з іншими³⁷. Такий підхід уявляється переконливим, незважаючи на висловлену у літературі критику.

Зокрема, С. Мілюков та Т. Дронова не погоджуються з точкою зору О. І. Ситникової та вважають, що слово «стадія» цілком може вживатися

³⁶ Тихий В. П. Кримінально-правовий інститут стадії вчинення злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*: електрон. наук. вид. 2013. № 1 (1). С. 172. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/1_11.pdf (дата звернення: 17.11.2018).

³⁷ Див.: Ситникова А. И. Приготовление к преступлению и покушение на преступление: монография. Москва: Ось-89, 2006. С. 99–100.

при характеристиці розвитку як завершеної діяльності так і перерваної. Якщо закінчений злочин проходить у своєму розвитку стадії створення умов виконання злочину і власне його виконання, то і незакінчений злочин до його переривання також розвивається, проходячи відповідні етапи³⁸.

Ці заперечення не спростовують основного аргументу в позиції Н. Ф. Кузнєцової – якщо види незакінченого злочину характеризуються недоведенням злочину до кінця з причин, що не залежать від волі винного, то етапи одного злочину не можуть мати такої характеристики, тому що вона виключає можливість переходу від попереднього етапу до наступного.

А. П. Козлов підтримує позицію Н. Ф. Кузнєцової³⁹, але пропонує не зовсім узгоджене з цією позицією визначення стадій вчинення злочину, під якими пропонує розуміти етапи поступального безперервного розвитку злочинної діяльності у часі і просторі з моменту виникнення відповідного психічного ставлення до діяння і результатів своєї поведінки до настання злочинного наслідку або переривання злочинної діяльності⁴⁰. Вказівка на «переривання злочинної діяльності» у концепції Н. Ф. Кузнєцової несумісна з поняттям «стадії вчинення злочину», а характеризує види незакінченого злочину.

М. П. Редін намагається розвинути точку зору Н. Ф. Кузнєцової за рахунок запровадження нових понять. Так, він вважає, що слід говорити не про ступені (стадії) злочинної діяльності, що розвивається, чи вчинення злочину, а про стадії (ступені) здійснення злочинного наміру. При цьому стадії здійснення злочинного наміру він визначає як певні етапи умисної злочинної діяльності особи, що полягають в умисному створенні умов для виконання злочину і у виконанні задуманого цією особою злочину. Таких стадій

³⁸ Див.: Милоков С., Дронова Т. Определение понятия неоконченного преступления в современной уголовно-правовой литературе. *Уголовное право*. 2008. № 2. С. 44, 45.

³⁹ Див.: Козлов А. П. Учение о стадиях преступления. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2002. С. 35.

⁴⁰ Див.: Там само. С. 40.

науковець розрізняє дві: 1) стадія умисного створення умов для виконання злочину і 2) стадія виконання злочину⁴¹.

З М. П. Редіним можна погодитися у тому, що проблема чіткого розмежування понять «стадії вчинення злочину» (чи як називає їх автор «стадії здійснення злочинного наміру») і «види незакінченого злочину» несе виключно сутнісний характер⁴², але викликає сумнів запровадження термінології «стадії здійснення злочинного наміру». Навряд чи це суттєво щось змінює у досліджуваному питанні, але при цьому запровадження нової термінології викличе проблеми співвідношення усталених у науці та практиці понять. Поряд із поняттями «стадії вчинення злочину» та «незакінчений злочин» виникне ще одне – «стадії здійснення злочинного наміру». Такі термінологічні заміни чи уточнення слід робити лише тоді, коли вони несуть значний позитивний ефект. У іншому випадку від них слід утриматися. Уявляється, що негативний ефект від запропонованої автором новації перебільшить той позитив, який безперечно ця новація має.

У напрямі пошуку та запровадження нової термінології сконцентрували свої зусилля і О. В. Авраменко, Н. М. Парасюк та Б. М. Телефонко. Вони вважають за доцільне виокремити дві юридичні конструкції – «стадії розвитку злочинного діяння» та «стадії злочину». Перша конструкція охоплює собою виникнення та виявлення умислу, готування до злочину, замах на злочин та закінчений злочин. При цьому під стадіями злочину науковці пропонують розуміти суспільно небезпечне протиправне умисне діяння, яке полягає у створенні особою умов для вчинення злочину, передбаченого Особливою частиною КК України, безпосереднього вчинення злочину, якщо водночас злочинний умисел не було реалізовано через причини, які не залежать від волі особи, а також учинення діяння, яке містить усі ознаки закінченого

⁴¹ Див.: Редін М. П. Преступления по степени их завершенности. Монография. Москва: Юрлитинформ, 2006. С. 17, 27.

⁴² Див.: Там само. С. 20.

злочину⁴³. Таке визначення охоплює поняття незакінченого та закінченого злочинів. Далі науковці стверджують, що поняття «незакінчений злочин» та «закінчений злочин» співвідносяться як частина та ціле. При цьому закінчений злочин поглинає всі попередні стадії незакінченої злочинної діяльності⁴⁴. У своєму аналізі автори опираються на норми КК України. Відповідно до ч. 1 ст. 15 КК замахом на злочин є вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі. Якщо замах на злочин характеризується ознакою «злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі», то він не може перейти до наступної стадії закінченого злочину, адже він вже припинився та не має перспективи продовження. У зв'язку з цим пропонується концепція містить внутрішнє протиріччя та потребує доопрацювання.

Більш ґрунтовно підійшла до аналізу досліджуваного питання Н. В. Маслак, яка визнала, що поняття «стадії злочину», «незакінчений злочин», «розпочатий злочин» тощо за своїм змістом не є тотожними і означають різні за правовим значенням явища. Науковець відзначила, що термін «стадії злочину» характеризує ті етапи реалізації злочинного наміру, які проходить діяння особи у своїй динаміці – від виникнення наміру до етапу переховування слідів злочину після його вчинення. У цьому розумінні готування до злочину⁴⁵ можна назвати стадією злочину. Однак у випадку, коли злочинну діяльність особи було припинено до етапу вчинення закінченого злочину, має місце самостійний злочин: замах на злочин або готування⁴⁶.

⁴³ Див.: Авраменко О. В., Парасюк Н. М., Телефанко Б. М. Кримінально-правовий інститут стадій злочину. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 271, 272, 275.

⁴⁴ Див.: Авраменко О. В., Парасюк Н. М., Телефанко Б. М. Кримінально-правовий інститут стадій злочину. С. 278.

⁴⁵ Її наукові інтереси були зосереджені на дослідженні готування до злочину, тому і висновки сформульовані стосовно цього поняття.

⁴⁶ Див.: Маслак Н. В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину: монографія. Харків: Право, 2010. С. 34.

Таким чином, Н. В. Маслак по суті підтримує концепцію Н. Ф. Кузнєцової, визнаючи, що злочинне діяння, яке було припинено, не можна віднести до стадії вчинення злочину.

Окремі вчені пропонують взагалі забути про проблему встановлення змісту поняття «стадії вчинення злочину». Так, М. В. Гринь вважає, що з прийняттям КК РФ 1996 р. стадії вчинення злочину не мають інтересу в кримінально-правовому сенсі⁴⁷. Такий підхід важко назвати виваженим, адже метою науки кримінального права не може бути просте коментування кримінально-правових норм. Якраз останні повинні прийматися на підставі наукових розробок. Якщо визнати, що прийняття певних законодавчих приписів є підставою для припинення наукових досліджень, то за таких умов законодавство невдовзі буде позбавлено достатньої наукової бази для свого розвитку.

Безумовно, що не всі наукові погляди були проаналізовані, але навіть й так зрозуміло, що проблему визначення поняття «стадії вчинення злочину» і на сьогодні не можна визнати вирішеною. У зв'язку з цим викликає подив твердження В. М. Бурдіна про те, що сьогодні по суті вчені досягнули однакового розуміння загального поняття стадій вчинення злочину⁴⁸. Науковець зазначає, що більшість фахівців під стадіями вчинення злочину розуміють певні взаємопов'язані об'єктивні та суб'єктивні етапи, які проходить злочин у своєму розвитку, кожний із яких характеризується притаманним лише йому рівнем суспільної небезпеки та наближенням до реального заподіяння шкоди об'єктам кримінально-правової охорони⁴⁹.

В. М. Бурдін переконаний, що позиція вчених, які намагаються чітко розмежувати поняття окремих стадій вчинення злочину та види незакінченого злочину, недостатньо обґрунтована і має чимало спірних моментів. На думку науковця, немає підстав для такого розмежування, а тим паче проти-

⁴⁷ Див.: *Енциклопедія уголовного права*. Т. 5. Неоконченное преступление. Издание профессора Малинина. Санкт-Петербург, 2006. С. 7.

⁴⁸ Див.: Бурдін В. М. Стадії вчинення злочину (кримінально-правове дослідження): монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. С. 35.

⁴⁹ Див.: Там само. С. 37.

ставлення, адже у випадку розмежування понять «стадії вчинення злочину» та «види незакінченого злочину» створюється помилкове враження про те, що ці поняття становлять різні за суб'єктивними та об'єктивними характеристиками діяння. В. М. Бурдін упевнений, що йдеться про одні й ті ж етапи реалізації злочинного наміру із застереженням, що в деяких випадках його реалізація була перервана, а в інших – отримала подальший розвиток⁵⁰. Такий підхід концептуально близький із точкою зору М. Д. Дурманова та безумовно має право на існування, але він і не спростовує, на наш погляд, концепції Н. Ф. Кузнецової.

Підсумовуючи наукові підходи щодо визначення істотних характеристик стадій вчинення злочину, можна зробити такі висновки.

1. Стадії вчинення злочину уявляють собою певні його етапи.
2. Різні стадії вчинення злочину повинні якісно відрізнятися одна від одної.
3. Кожний етап, крім завершального, повинен містити потенційну можливість переходу до наступного. У зв'язку з цим стадії вчинення злочину у цілому та окремі їх види не можуть мати ознаку недоведення злочину до кінця з причин, що не залежать від волі особи.
4. Стадії вчинення злочину та незакінчений злочин – це різні за своєю природою поняття. Незакінчений злочин на відміну від стадій вчинення злочину характеризується недоведенням злочину до кінця з причин, що не залежать від волі особи.

Кожна система законодавчих норм має відповідати вказаним вимогам. У протилежному випадку вона буде містити внутрішні протиріччя. Виявлення таких протиріч доцільне лише для законодавств, що містять трьохступеневу, як було показано вище, конструкцію, що передбачає наявність першого рівня –

⁵⁰ Див.: Бурдін В. М. Стадії вчинення злочину (кримінально-правове дослідження): монографія. С. 61, 66.

готування до злочину і замаху на злочин; другого рівня – незакінченого та закінченого злочинів та понять третього рівня – стадії (етапів) злочину.

На пострадянському просторі таких законодавств всього чотири: КК Республіки Молдова, КК Литовської республіки, КК Республіки Узбекистан та КК України.

Визначення понять готування до злочину (ст. 26) та замаху на злочин (ст. 27) у КК Республіки Молдова⁵¹ містять вказівку на недоведення злочину до кінця з причин, що не залежать від волі винного. При цьому вони є видами незакінченого злочину (ч. 2 ст. 25) та віднесені законодавцем до етапів злочинної діяльності (ст. 25), що порушує логіку їх взаємоузгодженості. Незакінчений злочин не може бути різновидом етапів злочинної діяльності, а готування до злочину та замах на злочин, як різновиди незакінченого злочину, не повинні характеризуватися недоведенням злочину до кінця з причин, що не залежать від волі винного.

КК Литовської республіки⁵² не знає поняття незакінченого злочину. Крім того, визначення поняття готування до злочину (ст. 21) не має вказівки на недоведення злочину до кінця з причин, що не залежать від волі винного. Таке рішення узгоджується з поняттям «стадії злочинного діяння», яке литовський законодавець легітимізував у назві глава IV Загальної частини КК, яка називається «Стадії і форми злочинного діяння». Єдине, що випадає із системи цих норм – це наявність у визначенні замаху на злочин (ч. 1 ст. 22) ознаки «якщо при цьому діяння не було доведено до кінця з обставин, що не залежать від волі винного».

⁵¹ Див.: Уголовный кодекс Республики Молдова. URL: <http://lex.justice.md/ru/331268/> (дата звернення: 17.11.2018).

⁵² Див.: Уголовный кодекс Литовской республики. URL: http://www.pravo.vuzlib.su/book_z794_page_9.html (дата звернення: 17.11.2018).

КК Республіки Узбекистан⁵³ у главі VI «Незакінчений злочин» розділу першого «Загальні положення» містить логічно узгоджену систему норм. Так, у ст. 25 передбачені дефініції готування до злочину і замаху на злочин, які мають вказівку на ознаки «перерваного до початку його вчинення з обставин, які від нього не залежать» (для готування до злочину) і «незакінченого з незалежних від особи обставин» (для замаху на злочин). Такі конструкції свідчать про те, що йдеться про види незакінченого злочину, що цілком логічно та відповідає назві глави VI.

Єдине, що порушує взаємоузгодженість вказаних норм, – це визначення незакінченого злочину у розділі 8 «Правове значення термінів», у якому, як було показано вище, незакінчений злочин називається злочином, що не доведений до стадії закінченого. У зв'язку з цим науковці Республіки Узбекистан готування до злочину і замах на злочин називаються стадіями. Ці поняття у тій сукупності ознак, якими наділив їх законодавець Республіки Узбекистан, слід визнати видами незакінченого злочину, але їх не можна назвати стадіями.

Певні порушення логічних зв'язків між нормами спостерігається і у КК України, де у назві розділу III Загальної частини КК є вказівка на стадії. При цьому визначення цього поняття законодавець не наводить. Разом із тим системний аналіз норм цього розділу дає підстави фахівцям стверджувати, що до таких стадій слід відносити готування до злочину, замах на злочин та закінчений злочин⁵⁴. При цьому готування до злочину та замах на злочин одночасно є й видами незакінченого злочину, що передбачено у ч. 2 ст. 13 КК.

⁵³ Див.: Уголовный кодекс Республики Узбекистан. URL: http://online.zakon.kz/Document/Document.aspx?doc_id=30421110&sublink=0&mode=all&action=print&comments=on&user_comments=on&size=1 (дата звернення: 17.11.2018).

⁵⁴ Див., наприклад: Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-е вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2005. С. 201.

Визначення готування до злочину у ч. 1 ст. 14 КК не має вказівки на недоведення злочину до кінця з причин, що не залежать від волі особи. Це створює можливість віднесення даного поняття до стадій вчинення злочину. Разом із тим поняття замаху на злочин у ч. 1 ст. 15 КК передбачає ознаку «якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі». За таких умов це поняття не можна назвати стадією вчинення злочину. Його слід визнати видом незакінченого злочину.

Отже, порушення системної узгодженості у досліджуваних нормах КК України полягають у такому:

1) готування до злочину є стадією вчинення злочину, але не може бути видом незакінченого злочину, хоча у ч. 2 ст. 13 КК визнається таким;

2) замах на злочин є видом незакінченого злочину (ч. 2 ст. 13 КК), але не може визнаватися стадією вчинення злочину;

3) два суміжних поняття «готування до злочину» та «замах на злочин» у КК визначені як види різних за своєю правовою природою категорій – стадій вчинення злочину та незакінченого злочину.

Одним із найпростіших (але це не означає, що найкращих) шляхів позбавлення системної неузгодженості досліджуваних норм КК Республіки Молдова, КК Литовської республіки, КК Республіки Узбекистан та КК Україна є відмова від використання у них понять «етапи злочинної діяльності» (КК Республіки Молдова), «стадії злочинного діяння» (КК Литовської республіки), «стадії» (КК Республіки Узбекистан) та «стадії злочину» (КК України). Іншими словами, трьохступеневу нормативну конструкцію слід перетворити на двохступеневу або навіть на одноступеневу.

Аналіз вказаних вище законодавств не може бути повним без дослідження норм про добровільну відмову, які мають системні зв'язки з нормами про готування до злочину та замах на злочин.

Історія кримінального права знає дві логічно вивірені системи досліджуваних норм, які отримали умовні назви «французька» та «німецька»⁵⁵.

Кримінальне законодавство французької системи не має норм про добровільну відмову. Ідея, що закладена у ці норми, відображається у ознаках замаху на злочин⁵⁶ через передбачення серед них вказівки на недоведення злочину до кінця з причин, що не залежать від волі особи. На підставі цього робиться висновок про наявність добровільної відмови у ситуації, коли злочин не був доведений до кінця з причин, що залежать від волі особи. Це означає одночасно як наявність добровільної відмови, так і відсутність замаху на злочин. У кримінальному законодавстві французької системи замах на злочин та добровільна відмова є взаємовиключними поняттями.

Кримінальне законодавство німецької системи, навпаки, обов'язково передбачає норми про добровільну відмову, які вказують на ситуацію недоведення злочину до кінця з причин, що залежать від волі особи. При цьому норми про замах на злочин містять лише вказівку на безпосереднє виконання злочинного діяння, але не передбачають ознаки недоведення злочину до кінця з причин, що не залежать від волі особи⁵⁷.

Для того, щоб кримінальні законодавства пострадянських держав мали взаємоузгоджену систему досліджуваних норм, вони мають концептуально відповідати французькій або німецькій системі.

КК Російської Федерації⁵⁸ має одночасно ознаки як французької, так і німецької систем, що породжує протиріччя. Так, готування до злочину (ч. 1

⁵⁵ Детальніше див.: Гродецкий Ю. В. Французская и германская системы законодательной регламентации норм о стадиях совершения преступления и о добровольном отказе. *Вісник Асоціації кримінального права України*: електрон. наук. вид. 2017. Вип. 1 (8). С. 77–99. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/07/04_Grodetskiy.pdf (дата звернення: 17.11.2018).

⁵⁶ У період формування цієї системи готування до злочину у багатьох законодавствах не було кримінально караною стадією вчинення злочину. У зв'язку з цим аргументація ґрунтується на понятті замаху на злочин, хоча загальна логіка такої аргументації стосується і готування до злочину, якщо воно у кримінальному законодавстві передбачено.

⁵⁷ Це стосується і норм про готування до злочину у тих законодавствах, які ці норми передбачають.

⁵⁸ Див.: Уголовный кодекс Российской Федерации. URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=296703&fld=134&dst=100113,0&rnd=0.5352453286352781#02931286224179346> (дата звернення: 17.11.2018).

ст. 30) та замах на злочин (ч. 3 ст. 30) мають ознаку «якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежать від волі особи». Разом із тим у визначенні поняття добровільної відмови від злочину (ч. 1 ст. 31) вказано на припинення особою готування до злочину або припинення дій (бездіяльності), безпосередньо спрямованих на вчинення злочину. Другий варіант припинення – це припинення замаху на злочин, тому що його зміст якраз і розкривається через ознаку дій (бездіяльності), безпосередньо спрямованих на вчинення злочину (ч. 3 ст. 30).

Отже, у ч. 1 ст. 31 КК Російської Федерації передбачено, що добровільна відмова може виявитися у припиненні готування до злочину або замаху на злочин. Утім це фактично неможливо, адже припинити *за власною волею* види незакінченого злочину (див. ч. 2 ст. 29), які вже мають характеристику недоведення злочину до кінця з причин, що *не залежать від волі* особи, просто не вдасться.

Таким чином, внутрішня неузгодженість досліджуваних норм у КК Російської Федерації призводить до неможливості застосування норм про добровільну відмову. З другого боку, застосування цих норм завжди буде порушенням принципу законності, адже не буде відповідати всім ознакам, які законодавець встановив для добровільної відмови від злочину.

Подібне поєднання французької та німецької систем, яке викликає системні протиріччя між досліджуваними нормами, спостерігається і у Кримінальному законі Латвійської республіки (ст.ст. 15, 16)⁵⁹, КК Азербайджанської Республіки (ст.ст. 28, 29, 30)⁶⁰, КК Киргизької Республіки (ст.ст. 27, 28, 29)⁶¹, КК Туркменістану (ст.ст. 13, 14, 70)⁶², КК Республіки Вірменія

⁵⁹ Див.: Уголовный закон Латвийской республики. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/88966-the-criminal-law> (дата звернення: 17.11.2018).

⁶⁰ Див.: Уголовный кодекс Азербайджанской Республики. URL: https://online.zakon.kz/Document/Document.aspx?doc_id=30420353&sublink=0&mode=all&action=print&comments=on&user_comments=on&size=1 (дата звернення: 17.11.2018).

⁶¹ Див.: Уголовный кодекс Кыргызской Республики. URL: http://online.zakon.kz/Document/Document.aspx?doc_id=30222833&sublink=0&mode=all&action=print&comments=on&user_comments=on&size=1 (дата звернення: 17.11.2018).

(ст.ст. 34, 35, 36)⁶³, КК Республіки Таджикистан (ст.ст. 32, 34)⁶⁴, КК Республіки Казахстан (ст.ст. 24, 26)⁶⁵, КК Республіки Білорусь (ст.ст. 14, 15)⁶⁶, КК Республіки Молдова (ст.ст. 26, 27, 56)⁶⁷, КК Литовської республіки (ст.ст. 22, 23)⁶⁸, КК Республіки Узбекистан (ст.ст. 25, 26)⁶⁹, КК України (ст.ст. 15, 17).

Досліджувані норми у КК Грузії⁷⁰ відповідають німецькій системі. Так, готуванням до злочину визнається умисне створення умов для вчинення злочину (ч. 1 ст. 18), а замахом на злочин визнається умисне діяння особи, яке безпосередньо хоча і було спрямоване на вчинення злочину, але злочин не було доведено до кінця (ч. 1 ст. 19). Обидва види незакінченого злочину не мають ознаки недоведення злочину до кінця з причин, що не залежать від волі особи. У зв'язку з цим немає жодних перешкод для застосування норм про добровільну відмову, під якою законодавець розуміє добровільну і остаточну відмову від доведення злочину до кінця (ч. 1 ст. 21).

Ще одним нормативним актом, у якому реалізована німецька система, є Пенітенціарний кодекс Естонської Республіки⁷¹. Так, замахом на винне діяння за цим кодексом є умисне діяння, спрямоване на вчинення винного ді-

⁶² Див.: Уголовный кодекс Туркменистана. URL: http://online.zakon.kz/Document/Document.aspx?doc_id=31295286&sublink=0&mode=all&action=print&comments=on&user_comments=on&size=1 (дата звернення: 17.11.2018).

⁶³ Див.: Уголовный кодекс Республики Армения. URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show> (дата звернення: 17.11.2018).

⁶⁴ Див.: Уголовный кодекс Республики Таджикистан. URL: http://online.zakon.kz/Document/Document.aspx?doc_id=30397325&sublink=0&mode=all&action=print&comments=on&user_comments=on&size=1 (дата звернення: 17.11.2018).

⁶⁵ Див.: Уголовный кодекс Республики Казахстан. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252#pos=13;-57 (дата звернення: 17.11.2018).

⁶⁶ Див.: Уголовный кодекс Республики Беларусь. URL: <http://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=НК9900275> (дата звернення: 17.11.2018).

⁶⁷ Див.: Уголовный кодекс Республики Молдова. URL: <http://lex.justice.md/ru/331268/> (дата звернення: 17.11.2018).

⁶⁸ Див.: Уголовный кодекс Литовской республики. URL: http://www.pravo.vuzlib.su/book_z794_page_9.html (дата звернення: 17.11.2018).

⁶⁹ Див.: Уголовный кодекс Республики Узбекистан. URL: http://online.zakon.kz/Document/Document.aspx?doc_id=30421110&sublink=0&mode=all&action=print&comments=on&user_comments=on&size=1 (дата звернення: 17.11.2018).

⁷⁰ Див.: Уголовный кодекс Грузии. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf> (дата звернення: 17.11.2018).

⁷¹ Див.: Пенитенциарный кодекс Эстонской Республики. URL: https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/ПЕНИТЕНЦИАРНЫЙ%20КОДЕКС_03.01.18.pdf (дата звернення: 17.11.2018).

яння (ч. 1 ст. 25). Ознака недоведення злочину до кінця з причин, що не залежать від волі особи, у цьому визначенні відсутня. Крім того, даний кодекс містить цілу низку норм про добровільну відмову: ст. 40 «Відмова від замаху на винне діяння», ст. 41 «Відмова від незакінченого замаху на винне діяння», ст. 42 «Відмова від закінченого замаху на винне діяння», ст. 43 «Відмова від замаху на винне діяння у випадку вчинення діяння декількома особами», ст. 43¹ «Відмова від замаху на підбурювання до злочину і від змови на виконання злочину».

Таким чином, всього два кодекси – Грузії та Естонської Республіки – відповідають одній із двох вказаних класичних систем, що позбавляє їх внутрішніх протиріч. виправлення ситуації для кодексів інших держав, зокрема й України, можливе шляхом видалення з дефініцій готування до злочину та замаху на злочин ознаки недоведення злочину до кінця з причин, що не залежать від волі особи. У такий спосіб досліджувані норми будуть відповідати німецькій системі.

Приведення вказаних норм у відповідність з французькою системою є недоцільним, адже всі кодекси передбачають норми про добровільну відмову, що несумісне з цією системою. Видалення норм про добровільну відмову буде суперечити багатолітній традиції, що склалася у кримінальному праві держав пострадянського простору.

Список використаних джерел

1. Авраменко О. В., Парасюк Н. М., Телефанко Б. М. Кримінально-правовий інститут стадій злочину. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 267–282.
2. Бурдін В. М. Стадії вчинення злочину (кримінально-правове дослідження): монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 304 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.

4. Гродецкий Ю. В. Французская и германская системы законодательной регламентации норм о стадиях совершения преступления и о добровольном отказе. *Вісник Асоціації кримінального права України*: електрон. наук. вид. 2017. Вип. 1 (8). С. 77–99. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/07/04_Grodetskiy.pdf (дата звернення: 17.11.2018).
5. Дурманов Н. Д. Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву. Москва: Госюриздат, 1955. 212 с.
6. Дякур М. Д. Стадії вчинення злочину і незакінчений злочин: проблеми розмежування. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. Вип. 578. Правознавство. С. 100–103.
7. Иванов В. Д. Ответственность за покушение на преступление: Учебное пособие. Караганда: Изд-во Карагандинской ВШ МВД СССР, 1974. 119 с.
8. Караулов В. Ф. Стадии совершения преступления: Учебное пособие. Москва: ВЮЗИ, 1982. 60 с.
9. Козлов А. П. Учение о стадиях преступления. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2002. 353 с.
10. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-е вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2005. 480 с.
11. Кузнецова Н. Ф. Ответственность за приготовление к преступлению и покушение на преступление по советскому уголовному праву. М.: Изд-во МГУ, 1958. 204 с.
12. Курс советского уголовного права (Часть Общая): в 2 т. / под ред.: Н. А. Беляев и М. Д. Шаргородский. Ленинград: Изд-во Ленинград. ун-та, 1968. Т. 1. 647 с.
13. Лясс Н. В. Стадии преступной деятельности по советскому уголовному праву: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ленинград, 1952. 16 с.
14. Маслак Н. В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину: монографія. Харків: Право, 2010. 232 с.
15. Милюков С., Дронова Т. Определение понятия неоконченного преступления в современной уголовно-правовой литературе. *Уголовное право*. 2008. № 2. С. 42–47.
16. Основы уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик. Москва: Юридическая литература, 1965. 27 с.
17. Пенитенциарный кодекс Эстонской Республики. URL: https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/ПЕНИТЕНЦИАРНЫЙ%20КОДЕКС_03.01.18.pdf (дата звернення: 17.11.2018).
18. Редин М. П. Преступления по степени их завершенности. Монография. Москва: Юрлитинформ, 2006. 200 с.
19. Ситникова А. И. Приготовление к преступлению и покушение на преступление: монография. Москва: Ось-89, 2006. 160 с.

20. Стадии совершения преступления: курс лекций / сост. Н. П. Печников. Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2008. 64 с.

21. Тихий В. П. Кримінально-правовий інститут стадії вчинення злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*: електрон. наук. вид. 2013. № 1 (1). С. 171–184. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/1_11.pdf (дата звернення: 17.11.2018).

22. Тихий В. П. Стадії вчинення злочину. Консп. лекцій. Харків: Національна юрид. акад. України, 1996. 30 с.

23. Тишкевич И. С. Приготовление и покушение по советскому уголовному праву (понятие и наказуемость). Москва: Госюриздат, 1958. 260 с.

24. Уголовное право Республики Узбекистан. Особенная часть. Учебник для вузов / М. Х. Рустамбаев. Ташкент: Мир экономики и права, 2002. 528 с.

25. Уголовный закон Латвийской республики. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/88966-the-criminal-law> (дата звернення: 17.11.2018).

26. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики. URL: https://online.zakon.kz/Document/Document.aspx?doc_id=30420353&sublink=0&mode=all&action=print&comments=on&user_comments=on&size=1 (дата звернення: 17.11.2018).

27. Уголовный кодекс Грузии. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf> (дата звернення: 17.11.2018).

28. Уголовный кодекс Кыргызской Республики. URL: http://online.zakon.kz/Document/Document.aspx?doc_id=30222833&sublink=0&mode=all&action=print&comments=on&user_comments=on&size=1 (дата звернення: 17.11.2018).

29. Уголовный кодекс Литовской республики. URL: http://www.pravo.vuzlib.su/book_z794_page_9.html (дата звернення: 17.11.2018).

30. Уголовный кодекс Республики Армения. URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show> (дата звернення: 17.11.2018).

31. Уголовный кодекс Республики Беларусь. URL: <http://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=НК9900275> (дата звернення: 17.11.2018).

32. Уголовный кодекс Республики Казахстан. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252#pos=13;-57 (дата звернення: 17.11.2018).

33. Уголовный кодекс Республики Молдова. URL: <http://lex.justice.md/ru/331268/> (дата звернення: 17.11.2018).

34. Уголовный кодекс Республики Таджикистан. URL: http://online.zakon.kz/Document/Document.aspx?doc_id=30397325&sublink=0&mode=all&action=print&comments=on&user_comments=on&size=1 (дата звернення: 17.11.2018).

35. Уголовный кодекс Республики Узбекистан. URL: http://online.zakon.kz/Document/Document.aspx?doc_id=30421110&sublink=0&mode=all&action=print&comments=on&user_comments=on&size=1 (дата звернення: 17.11.2018).

36. Уголовный кодекс Российской Федерации. URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=296703&fld=134&dst=100113,0&rnd=0.5352453286352781#02931286224179346> (дата звернення: 17.11.2018).

37. Уголовный кодекс Туркменистана. URL: http://online.zakon.kz/Document/Document.aspx?doc_id=31295286&sublink=0&mode=all&action=print&comments=on&user_comments=on&size=1 (дата звернення: 17.11.2018).

38. Шевчук А. В. Стадії вчинення злочину: дис. ... канд. юрид. наук. Чернівці, 2002. 181 с.

39. Энциклопедия уголовного права. Т. 5. Неоконченное преступление. Санкт-Петербург: Издание профессора Малинина, 2006. 464 с.

Гродецкий Ю. В. Стадии совершения преступления и добровольный отказ по законодательству постсоветских государств

Осуществлен анализ норм о стадиях совершения преступления и о добровольном отказе по законодательству постсоветских государств. Установлены системные противоречия этих норм. Предложены пути усовершенствования данных норм.

Ключевые слова: *стадии совершения преступления; неоконченное преступление, приготовление к преступлению, покушение на преступление, добровольный отказ.*

Grodetskiy Y. V. The stages of committing a crime and voluntary refusal under the legislation of post-soviet states

In the article the analysis of the norms about the stages of committing a crime and about voluntary refusal under the legislation of post-soviet states was made. The systemic contradictions of these norms were found. The ways of improvement of these norms were proposed.

Key words: *stages of committing a crime, unconsummated crime, preparation for crime, criminal attempt, voluntary refusal.*